

Název mapy: Mapa vybraných prvků lokální identity mikroregionů Moravský Kras a Časnýř

Autoři: A. Baroš¹, K. Demková¹, J. Velebil¹, R. Businský¹, M. Šantrůčková¹, L. Stroblová¹, T. Hrubá¹, Z. Kučera², M. Hupková

¹Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i.

²Univerzita Karlova v Praze – Přírodovědecká fakulta

Název projektu: Lokální identita zeleně venkovských sídel

Číslo projektu: QI112A138 (2011 – 2014, Mze/QI)

Listopad, 2013

Mapa vybraných prvků lokální identity regionu MAS Moravský kras zobrazuje tři typy krajinných prvků mapovaných v zájmovém území projektu v letech 2011–2013. První skupinu znázorněných prvků tvoří vybrané přírodní hodnoty, zde reprezentované významnými nebo památnými stromy. Přírodní hodnoty chráněné podle zákona č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny v kategoriích památný strom, přírodní park, maloplošné zvláště chráněné území a registrovaný významný krajinný prvek (zdroj: databáze AOPK ČR, Krajský úřad Jihomoravského kraje) jsou zahrnuty do zobrazení především z důvodu názorného přehledu. Je zjevné, že území je z hlediska přírodních hodnot cenné, z větší části podléhající zvláštní ochraně. Mapa předkládá přehled těchto prvků v zájmu jejich ochrany. Do druhé skupiny zobrazených prvků patří drobné sakrální i profánní památky, u nichž byla mimo jiné zjišťována přítomnost vegetačního doprovodu. Do třetí skupiny prvků náleží zaniklé cesty v území a návrh jejich potenciální obnovy. Dále je samostatně charakterizována každá z těchto skupin prvků.

Vybrané přírodní hodnoty

Významné a památné stromy: v území se nachází množství významných dřevin, z nichž zejména staré a vzrostlé exempláře stromů jsou přizpůsobené místním klimatickým podmínkám. Tito jedinci mohou jako matečné rostliny poskytovat případný množitelský materiál pro další výsadby. Řada z těchto stromů je evidována jako tzv. památné stromy, jiné byly v území vybrány nově, protože až dosud unikaly pozornosti, přestože dosahují obvykle významných rozměrů a kvality. V území bylo celkem identifikováno téměř 30 významných stromů a jedna cenná alej, přičemž mnohé z nich doporučujeme chránit jako památné stromy. Seznam stromů s jejich dendrometrickými údaji uvádí Tab. 1. Standardně byl měřen obvod kmene v 1,3 m nad zemí, výška stromu a průměr koruny.

Na jiné dřeviny je v území poukázáno nově a někdy reprezentují unikátní genotypy, které až doposud unikaly pozornosti. Mezi ně patří například zástupci rodu *Sorbus*, jeřáb, reprezentovaného v území třemi lokálními druhy ze skupiny *S. aria* agg. Dva ze tří zmiňovaných druhů byly teprve v nedávné době rozlišeny na základě rozsáhlého taxonomického studia jiného řešitelského týmu, jako odlišné polyploidní taxony, endemické v omezeném krasovém území Suchého a Pustého žlebu. Tyto jeřáby nejsou dosud formálně popsány, a tak zde neuvádíme jejich jména. Třetím druhem této skupiny v území je *Sorbus danubialis*, pouze roztroušeně rostoucí zejména v teplejších oblastech Čech i Moravy. Pozoruhodný je též nález habituálně

odlišného jedince domácího brslenu bradavičnatého (*Euonymus verrucosus*) u zříceniny hradu Blansek, který může po namnožení reprezentovat klon vhodný pro použití v okrasném zahradnictví (výrazně převislé větévky).

Pro průzkum lokalit byly využity mapové podklady Edice turistických map Klubu českých turistů v měřítku 1 : 50 000, ale též interaktivní mapy programu Google Earth (online). Všechny významné prvky byly zaměřeny pomocí GPS (souřadnicový systém WGS-84) přístrojem Garmin GPSMAP 60CSx.

Tab. 1 Seznam památných a významných stromů

P.č.	Taxon	Lokalizace	GPS souřadnice	Dendrometrie
1	<i>Tilia cordata</i>	Vavřinec	N49 24 06.1 E16 43 08.9	365 cm, 22,5 m, 15 m
2	<i>Tilia cordata</i>	Vavřinec	N49 24 06.8 E16 43 13.1	295 cm, 19 m, 14 m
3	<i>Carpinus betulus</i>	Suchdol	N49 23 22.7 E16 43 21.0	280 cm, 18 m, 19 m
4	<i>Pyrus pyraeaster</i>	Suchdol	N49 23 21.3 E16 43 18.6	285 cm, 13 m, 12 m
5	<i>Quercus petraea</i>	Suchdol	N49 23 14.2 E16 43 29.0	310 cm, 23 m, 21 m
6	<i>Pinus sylvestris</i>	Suchdol	N49 23 15.2 E16 43 03.8	280 cm, 15 m, 14 m
7	<i>Acer campestre</i>	Suchdol	N49 23 29.6 E16 43 39.9	315 cm, 13 m, 18 m
8	<i>Pinus sylvestris</i>	Suchdol	N49 23 38.6 E16 43 50.8	240 cm, 17,5 m, 14 m
9	<i>Picea abies</i>	Křtiny	N49 17 33.4 E16 43 24.8	430 cm, 41 m, 16 m
10	<i>Fagus sylvatica</i>	Křtiny	N49 17 33.4 E16 43 25.2	330 cm, 44 m, 20 m
11	<i>Quercus cerris</i>	Babice nad Svitavou	N49 16 53.4 E16 43 06.0	405 cm, 21 m, 14 m
12	<i>Fagus sylvatica</i>	Kanice	N49 16 10.5 E16 42 45.0	485 cm, 16 m, 10,5 m
13	<i>Picea abies</i>	Habrůvka	N49 18 29.5 E16 42 53.2	280 cm, 41 m, 11 m
14	<i>Picea abies</i>	Habrůvka	N49 18 27.3 E16 42 54.7	300 cm, 39,5 m, 12 m
15	<i>Larix decidua</i>	Habrůvka	N49 19 03.5 E16 41 57.8	450 cm, 46 m, 14,5 m
16	<i>Fagus sylvatica</i>	Habrůvka	N49 18 54.9 E16 42 59.3	400 cm, 32,5 m, 26,5 m
17	<i>Pseudotsuga menziesii</i>	Habrůvka	N49 19 11.1 E16 43 44.3	360 cm, 34,5 m, 18 m
18	<i>Tilia cordata</i>	Sloup	N49 24 56.9 E16 44 18.8	345 cm, 26 m, 17,5 m
19	<i>Tilia cordata</i>	Sloup	N49 24 57.2 E16 44 18.9	360 cm, 26 m, 20 m
20	<i>Tilia cordata</i>	Sloup	N49 24 35.6 E16 44 12.8	460 cm, 25 m, 15 m
21	<i>Sorbus torminalis</i>	Babice nad Svitavou	N49 17 28.8 E16 41 16.9	210 cm, 27 m, 12,5 m
22	<i>Tilia platyphyllos</i>	Jedovnice	N49 20 23.0 E16 45 09.8	450 cm, 28 m, 23 m
23	<i>Tilia platyphyllos</i>	Jedovnice	N49 20 21.9 E16 45 08.2	465 cm, 28 m, 21 m
24	<i>Tilia cordata</i>	Jedovnice	N49 21 00.6 E16 45 24.4	500 cm, 25 m
25	<i>Ulmus glabra</i>	Ostrov u Macochy	N49 22 53.3 E16 45 50.1	435 cm, 30 m, 21 m
26	<i>Taxus baccata</i>	Šošůvka	N49 24 37.9 E16 45 02.5	190 cm, 9 m, 9,5 m
27	<i>Taxus baccata</i>	Vavřinec	N49 24 12.1 E16 43 08.8	155 cm, 12 m, 13 m
-	<i>Tilia</i> sp. div.	Nové Dvory - alej	JJV od obce k lesu	o. do 420 cm, v. do 27 m

Drobné památky

Drobné památky dnes patří v souvislosti s českou a moravskou krajinou mezi velmi často zmiňované objekty. Je tomu tak především proto, že se jedná o její běžnou a typickou součást, která jí propůjčuje jedinečný charakter v celoevropském měřítku. Zároveň se ovšem nejedná o tzv. „velké“ památky celonárodního významu, ale často jde pouze o prosté objekty, z nichž značná část není zařazena mezi památky chráněné státem. Možná o to více však drobné památky odrážejí přístup lidí k jejich obývanému prostředí, jejich hodnoty a preference. Jsou také jedním

z krajinných prvků, prostřednictvím kterých může návštěvník určitou oblast poznávat, zprostředkovávají mu její identitu. Významné postavení mají drobné památky i v krajině mikroregionů Moravský kras a Časnýř. Na mapě je znázorněno 334 drobných památek, které byly identifikovány na základě studia map velkých měřítek, publikovaných soupisů drobných památek (např. Müller 2011) a terénního průzkumu. Mezi zjištěnými památkami se vyskytují jejich všechny možné typy (kapličky, kříže, památníky apod.), přičemž skladba tohoto souboru se výrazněji neodlišuje od ostatních částí České republiky. Převažují památky s náboženským obsahem. Jejich podstatnou část pak tvoří v sídlech či ve volné krajině stojící kříže. Specifický typ památek se sakrálním obsahem pak představují i ve značné míře se vyskytující svaté obrázky. Zajímavým poznatkem je zastoupení poměrně velkého počtu pomníků a památníků, které upomínají na různé události a osobnosti. Jsou zde nejen typické pomníky obětem první světové války. Pro krajinu kolem Křtin a Masarykova lesa (školní lesní podnik) jsou charakteristické památníky významných lesníků a osobností a událostí důležitých pro rozvoj lesního hospodaření. Dalším charakteristickým typem památníků jsou připomínky, které se vážou k objevování zdejších jeskynních systémů. Většina drobných památek, které se nacházejí na území Moravského krasu a Časnýře, má též nějaký vegetační doprovod, jenž je utvářen především stromy. Částečně se tak potvrzují výroky některých výzkumníků o tom, že mezi rozmístěním drobných památek a stromů v krajině mohou existovat významné souvislosti (viz např. Hájek, Bukačová 2006). Pouze u 69 drobných památek nebyl identifikován žádný vegetační doprovod (takto byly klasifikovány památky obklopené zpevněným povrchem nebo evidentně neudržovaným trávníkem, např. v silničních příkopech).

Sledovali jsme následující údaje o drobných památkách, které jsou zaznamenány v databázi: typ památky (kříž – 171; kaple – 26; pomník – 92; Boží muka – 15; socha – 15; svatý obrázek – 15), umístění památky (sídlo – 194; krajina – 140), ochrana památky podle zákona č. 20/1987 Sb. o státní památkové péči (ne – 307; ano – 27) a dále jsme se věnovali vegetačnímu doprovodu drobných památek. Při sledování vegetačního doprovodu jsme nejprve zjišťovali základní informaci, zda je drobná památka doprovázena vegetací či nikoliv. Je-li památka doprovázena vegetací, je v databázi zaznamenáno, zda se jedná o strom, keř nebo byliny, případně jejich kombinace. U stromů a keřů byl zaznamenán i počet jedinců.

Zaniklé cesty

Jedním ze základních fenoménů krajiny a její identity je cestní síť, zajišťující propojení významných center v území, vytvářející krajinné linie a osy, které bývají podpořeny doprovodnou vegetací, např. v podobě stromořadí. Cesty v krajině nehrají pouze roli při zajištění komunikace mezi jednotlivými místy a tudíž prostupnost krajiny, cesty též hrají zásadní roli při utváření charakteru krajiny, krajinného obrazu. Cesty obohacené doprovodnou vegetací zvyšují biodiverzitu krajiny, výrazným způsobem ohraničují pozemky a v neposlední řadě mají význam v protierozní ochraně půdy a vodním hospodářství. Staré cesty nám podávají jedinečnou informaci o historických tazích krajinou a o způsobu historického využití krajiny a o její samotné podobě.

Mapa zobrazuje trasování vybraných, významnějších cest, které v průběhu 19. a 20. století v krajině Moravského krasu zanikly. Tyto cesty byly zakresleny na základě studia historických map: mapy 1. vojenského mapování (1764-1768; 1780-1783), 2. vojenského mapování (1836-1852), císařských otisků stabilního katastru (20. léta 19. století) a 3. vojenského mapování (1877-1880). Přítomnost vytipovaných

cest v dnešní krajině byla sledována na aktuálních Základních mapách ČR v měřítku 1: 10 000, na aktuálním orotofoto leteckém snímku a výběrovým terénním ověřením. Databáze vrstvy se zaniklými cestami dále obsahuje informace o časovém rozmezí, ve kterém jednotlivé cesty zanikly, resp. jejich přítomnost nebo absenci na jednotlivých sledovaných historických mapách.

Všechny na mapě vyznačené cesty by byly dnes zařaditelné do kategorie účelových cest, tedy polních, či lesních cest. V historii tedy nešlo o ty nejvýznamnější spojnice v území (protože ty v krajině do dnešní doby přetrvaly), ale o drobnou cestní síť stezek a pěšin v minulosti využívaných zejména pro pěší pohyb a obsluhu přiléhajících pozemků. Dnes by tyto cesty v případě jejich obnovy měly sloužit obdobnému extenzivnímu účelu jako v minulosti – jako turistické trasy pro pěší, cyklisty, jezdecké turistické trasy či v zimě lyžařské tratě. Tedy jako komunikace s nezpevněným povrchem a ve vybraných případech osazené doprovodnou vegetací listnatých dřevin (ovocných i neovocných druhů).

Cílem zpracování této problematiky ve formě mapy bylo postihnout ochuzení dnešní krajiny o drobnou cestní síť, identifikovat místa s největší mírou likvidace cest a ztráty prostupnosti území a výběrově navrhnout obnovu v dnešní krajině chybějících spojnic. Realizací vybraných cest může dojít k posílení lehké turistiky v území.

Grafické zpracování specializované mapy s odborným obsahem proběhlo v prostředí GIS software Arc View 10. Cílem zpracování mapy je identifikace a lokalizace vybraných prvků lokální identity regionu a jejich ochrana, resp. obnova.

Literatura

- Anonym (2011): Mapy technicko-historického dědictví v regionu MAS Moravský kras o. s. MAS Moravský kras o. s., Sloup, nestr.
- Černý, E. (1979): Zaniklé středověké osady a jejich plužiny. Metodika historickogeografického výzkumu v oblasti Dražanské vrchoviny. Academia, Praha, 143 s.
- Černý, E. (1991): Nejstarší historie hradu a městečka Holštejna a panství Holštejnského. Obecní úřad v Holštejně, Holštejn, 83 s.
- Černý, E. (1992): Výsledky výzkumu zaniklých středověkých osad a jejich plužin. Historickogeografická studie v regionu Dražanské vrchoviny. Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, Brno, 131 s.
- Černý, E., Zouharová, D. (1998): Dražanskou vrchovinou. Příroda, historie, současnost. OS Barvínek, Podomí, 127 s.
- Hájek, T., Bukačová, I. (2006): Příběh drobných památek (Od nezájmu až k fascinaci). Krajina domova sv. 1, Studio JB, Lomnice nad Popelkou, 140 s.
- Jančo, J. a kol (2011): Po stopách technických památek. MAS Regionu Poodří, o. s., Moravská cesta, o. s., MAS Moravský kras, o. s., Bartošovice, Červenka, Sloup, 119 s.
- Löw, J. a kol. (2011): Preventivní hodnocení krajinného rázu na území CHKO Moravský kras. LÖW & spol., s r.o., Brno, 124 s.
- Müller, A. (2011): Drobné církevní stavby a lidové pamětihodnosti na katastrech obcí farnosti křtinské. Druhé, doplněné vydání. Protis, Křtiny, 71 s.
- Hurych, V. & Mikuláš, E. (1973): Sadovnická dendrologie. Státní zemědělské nakladatelství, Praha, 409 s.
- Kubát, K., Hrouda, L., Chrtěk, J. Jr., Kaplan, Z., Kirschner, J. & Štěpánek, J. [eds.] (2002): Klíč ke květeně České republiky. [Key to the Flora of the Czech Republic.] – 928 p., Academia, Praha.
- Úradníček, L., Maděra, P. a kolektiv (2001): Dřeviny České republiky. Matice lesnická, Písek, 333 s.